

МИЛЛИЙ ХУНАРМАНДЧИЛИК ТАРИХИНИ ЎРГАНИШДА ЎҚУВЧИЛАРНИ ИЖОДКОРЛИККА ҚИЗИҚТИРИШНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНИАТЛАРИ

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.77.73.052>

Мукумова Феруза Худойқуловна

Термиз давлат университети, технологик таълим кафедраси катта
ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада миллий ҳунармандчилик тарихини ўрганишда ўқувчиларнинг креативликка қизиқтиришнинг дидактик имкониятларини ўрганиш йўллари ёритилган.

Калит сўзлар: Мискарилик, мис, қуроқлар, тарихий, меъморчилик, обида, миллий, ҳунармандчилик, ганч ўймакорлиги, ёғоч ўймакорлиги.

BASIC CRITERIA FOR PREPARATION OF TEACHERS FOR TECHNICAL PROCESS

Mukumova Feruza Xudaykulovna

Termez State University senior teacher of the Department of technological education

Abstract: This article covers the ways in which students learn didactic opportunities to be interested in creativity while studying the history of national craftsmanship.

Keywords: Copper, copper, weapons, historical, architecture, Monument, National, craftsmanship, ganch carving, wood carving.

Инсоният тарихида меҳнат тақсимооти, қўшимча маҳсулотларнинг вужудга келиши, қишлоқ хўжалиги ва чорвачиликнинг ривожланиши ҳунармандчиликнинг пайдо бўлишига олиб келди. Дастлабки ҳунармандлар ёввойи ва уй ҳайвонлари терисини ажратиб олиш ва улардан чармлар тайёрлаш, дарахтларнинг пўстлоғидан уй буюмларини тўкиш ва лойдан рўзғор учун идишлар ясаш билан шуғулланишган. Вақтлар ўтиши билан бундай табиий материал (хомаки ашёлар) ни қайта ишлашнинг илк услуб ва усуллари янада мазмунли бўлиб борди ва нафақат ички талаблар, балки эстетик эҳтиёжларни қондиришга ҳам имкон бера бошлади. Шунингдек, меҳнат қуроқ ва асбоб-ускуналари ҳам такомиллашиб борди, уларнинг ишлатилиши ҳам мос ҳолда ишончли ва қулай бўлиб борди. Инсонлар бунинг учун хомашё сифатида ўзлари яшаётган жойга яқин бўлган – лой, тош, юмшоқ металл бўлақчалари, ёғочлардан фойдаланганлар.

Жамиятнинг ривожланиш тарихида темирчилик ҳунармандчилиги глобал аҳамиятга эга бўлди. Дастлаб буюмлар соф металдан тайёрланар эди. Одатда, бундай металллар ер юзасида учрайдиган олтин ва кумушлар бўлган. Чунки уларга қайта ишлов бериш учун кўп вақт, куч ва қийинчилик талаб этилмаган. Аммо улардан тайёрланган буюмлар (уй-рўзғор буюмлари ва меҳнат қуроқлари)нинг ишлаш муддати унча узоқ бўлмаган. Бундан ташқари, бундай хом ашёларнинг миқдори анча ноёб эди. Маълум вақтлар ўтиши билан ибтидоий усталар металл қотишмаларидан фойдалана бошлаганлар. Археологик қазилмаларга кўра, бундай қотишмалардан олинган энг дастлабки металл мис бўлган, яъни ўша даврларда “осмондан тушган” соф олтин ва кумушлардан фарқли равишда мис хом ашёдан ажратиб олинган ва мис учун маъдан хом ашёсининг асосий манбаи жуда кам ва ўзига хос материал – малаҳит минерали бўлганлиги маълум. У камида бир неча асрлар давомида шундай хом ашё бўлиб колди (малаҳитдан эриган мис олишни эрамиздан аввалги уч ярим минг йилликларда кўриш мумкин). Бу қандай содир бўлган? [6,10].

Малаҳит ўз-ўзидан ёрқин яшил ранг берувчи жозибали минерал бўлиб, ўзига хос тузилишга эга, шунинг учун у турли хил заргарлик буюмларини тайёрлашда безак материали сифатида ишлатилган (энг қадимги бу топилмалар ўн

минг йилликларга бориб тақалади). Ажабланарлиси шундаки, аждодларимизни малаҳит яқинида олов ёқишга нима илҳомлантирганини аниқлаб бўлмайди. Бунинг сабаби шунчаки овқат пишириш, оловда исиниш ёки “чиройли яшил тошларни” ёрқинроқ қилиб кўришни хоҳлаганлигимиз, бу номаълум малаҳитнинг бир қисми тасодифан оловга тушиб қолганми ёки йўқми, аниқ эмас. Аммо диққатни тезда жалб қилиш учун мис аралашмалари билан тўғридан-тўғри ишлаш натижасида олов “яшил ранга айланди”(бир неча асрлар ўтгач, бундай “рангли чироқларга” қараш одамларни спектрни кашф этишга олиб келади). Аждодларимиз шунчалик диққат билан кузатганки, кўмирни қазийди, кўмир орасида малаҳитнинг мутлақо қорайган (мис оксиди чиқарилиши сабабли) ўткир қирраларида майда ялтироқ музлатилган томчиларни пайқашган. Бу томчиларни бошқа тошга уриш билан ажратмоқчи бўлганда, улар ажралмади, аксинча текисланиб, эгилувчанлигини намойиш этди. Ўткир зеҳнли аждодларимиз шунчаки тасодифий тажрибани кўп миқдордаги асрлар давомида мисни худди шундай “амалий тошларни” киритиб, “яшил тошлар” дан металл шаклида олишди. Бундай тажриба тош асридаги металлургия босқичи эди [11].

Металчиликнинг кашф этилиши ва ҳўжаликда мис қуролларининг жорий қилиниши бир неча аср давомида содир бўлган. Бу эса меҳнат қуролларини янада такомиллаштиришда муҳим роль ўйнади.

Мискарлик - мисдан қуроллар, уй-рўзғор ашёлари, турли буюмлар ясаш касби. Қадимда мискарлар соф мисни совуқлайин ишлаганлар, шу туфайли мис буюмлар юмшоқ ва мўрт бўлган. Кейинроқ мискарлар буюмларни мис ва қалай қотишмасидан ҳосил қилинган бронзадан ясаганлар ва бундай буюмлар бирмунча пишиқроқ бўлган.

Металларнинг ривожланиши билан параллел ҳолда хунармандчиликнинг бошқа турлари ҳам ривожлана бошлади. Нарсаларни сақлаш, овқат тайёрлаш ва уларни истеъмол қилиш учун турли хил идишлар талаб қилина бошланди. Уларни тайёрлаш учун қулай ва идеал материал лой ҳисобланган ва кейинчалик керамика ва қулолчилик хунармандчилигининг вужудга келишига сабаб бўлган. Бу эса қозон ва печларининг ихтиро қилинишига олиб келган. Керамика идишлари ҳар хил сурат (расм, тасвир) лар билан безатилган [4,8].

Керамика (юнон. keramos - лой) - маҳсус тупроқ ёки тупроқ билан бошланган турли минераллар аралашмасидан ҳосил қилинган лойни пишитиб, ундан тайёрланган ва кейин қаттиқ қиздириб ҳосил қилинган маҳсулотлар ҳисобланади. Улардан рўзғорда (сопол ва чинни идишлар, буюмлар), қурилишда (ғишт, черепица, плита, қошин, қувур ва бошқалар), техникада, айниқса, электротехникада (масалан, электр изоляторлар) кенг фойдаланилади. Керамика буюмларини тайёрлашда асосан кўлда қориб лой қилинади (сопол, чинни идишлар), пишитилиб, қулол чархида, қолип ёрдамида ёки пресслаб шакл берилди, кейин хумдонда, маҳсус печларда 800°C дан (ғишт, қулоллик маҳсулотлари) то 1400°C гача (кучли иссиқликка бардош берадиган маҳсулотлар) қиздирилади. Керамика маҳсулотларини қиздириш техникаси узоқ асрлар мобайнида оддий гулхандан хумдонгача ва механизациялаштирилган маҳсус печларгача бўлган тараққиёт йўлини босиб ўтди.

Қулолчилик - хунармандчиликнинг лой (гил)дан турли буюмлар (сопол идиш, қурилиш материаллари ва б.) тайёрлайдиган тури. Қулолчиликда асосий хом ашё - тупроқ. Келиб чиқиши ва таркиби турлича бўлган тупроқлардан турли хил қулоллик буюми ясаш жараёни ва қулолчилик маҳсулотлари тайёрланади. Лой қанча кўп пишитилса, сополнинг сифати шунча яхши бўлади. Қулолчиликда асосий қурол қулоллик чархи уста унда идишлар тайёрлайди ва уларга шакл беради. Тайёрланган идишлар қурилиб, хумдонда қиздирилади. Идишларнинг турларига кўра, хумдонлар ҳам турлича (катта-кичик) бўлиши мумкин. Сирланадиган идишлар сирланганидан сўнг яна бир бор хумдонда қиздирилади. Одатда, қулоллар маълум идишлар ишлаб чиқариш бўйича ихтисослашган бўлади

(мас, косагар, кўзагар, кошинпаз, тандирчи ва б.).

Тўқиладиган ва тўқилмайдиган материаллардан буюмлар ва либослар тайёрлашга бўлган эҳтиёж тўқувчилик ҳунармандчилигининг пайдо бўлишига сабаб бўлди. Жумладан, бундай буюмларни ишлаб чиқариш қадимдаёқ пайдо бўлган. Қўлда ип тайёрлаш ва газлама тўқиш Ҳиндистон, Хитой, Миср ва Ўрта Осиёда милоддан бир неча аср илгари маълум бўлган. Тўқилмайдиган материаллар буюмларни тайёрлаш механик технологияси қўлда тўқиш-тикиш, игна санчиш ва тўқиш-босиш усулларида иборат. Физик - кимёвий технология эса намлатиш, толаларни елимлаб ёпиштириш ва бошқа усулларга бўлинади. Тўқилмайдиган материаллар учун хом ашё сифатида пахта, жун толалари, кимёвий, сунъий ва синтетик толалардан фойдаланилган [5].

Ҳунармандчиликнинг тарихий илдизлари ривожланиши ва тараққиёти натижасида Ўзбекистонда миллий ҳунармандчилик ривожланган.

Миллий ҳунармандчиликнинг турли соҳаларини ўрганишда ўқувчилар куйидаги билимларга эга бўладилар ва уларда ижодкорликка қизиқиш уйғонадилар:

маълум касб-ҳунар соҳаларининг тарихи, келиб чиқиши, этник илдизлари, халқ усталари ва уларнинг ижодий фаолиятлари;

ҳунармандчиликнинг шакл ва жаҳон маданиятида тутган ўрни, соҳаларининг тарқалиши, жуғрофияси, турлари, уларнинг йўналишлари;

Тошкент, Самарқанд, Хива, Бухоро, Термиз, Нукус, Андижон, Фарғона, Наманган, Риштон, Ургут ҳунармандчилик мактаблари усталари ва уларнинг ўзига хос йўллари;

тарихий меъморчилик обидалари, уларнинг қурилиши, сақлаш ва таъмирлаш; маҳаллий меҳнат ва хом ашёларининг, заҳираларининг манбалари, турлари, тарқалиши, уларнинг ҳунармандчилик марказларининг шаклланишига ва ривожланишига таъсири, ҳунармандлар сулоалари, рисоалари, халқ амалий ва тасвирий санъати ҳамда ҳунармандчиликнинг ўзаро боғлиқлиги ҳамда алоқаси ва бошқалар .

Миллий ҳунармандчилик тарихи ва асосларини эгаллашда ўқувчилар куйидаги амалий кўникма ва малакаларга эга бўладилар:

турли хилдаги материалларни танлаш ва уларга ишлов бериш; ҳунармандчилик асбоблари, мосламалари билан ишлаш; маълум соҳаларда фойдаланиладиган электр ва механизациялаштирилган қурилмалар, мосламалар ва ускуналар билан ишлаш; буюмларни ҳунармандчилик асарларини асраш, таъмирлаш ва фойдаланиш муддатини узайтириш; йўл-йўриқли, операцияли, технологик ва ишлаб чиқариш меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар билан ишлаш; жараёнларни амалга ошириш, бозор иқтисодиёти шароитида тайёрланган буюмларни ва асарларни истеъмолга чиқариш ва бошқалар.

Бевосита халқ хўжалиги (маҳаллий) тармоқларига боғлиқ бўлмаган турли умуммеҳнат, махсус кўникмаларни ўқувчиларга ўргатишда миллий ҳунармандчиликнинг дидактик имкониятлари катта. [34].

Халқ ҳунармандчилиги соҳаларини ўрганиш бўйича олиб борилаётган машғулотларнинг моддий, хом ашё, материаллар билан таъминланишини йўлга қўйишда деярли барча мактабларда маҳаллий имкониятлар мавжуддир.

Халқ ҳунармандчилигининг меҳнат ва касб-ҳунар таълимида мунтазам ўрганилиши ўғил ва қиз болалар меҳнатини, қишлоқ ва шаҳар мактабларида муқобил машғулотларнинг ташкил этилишини ва қолаверса, ўқувчиларнинг таълим муассасасини битирганларидан сўнг доимий иш ўринлари билан таъминланишларини маълум тартибга солади. Халқ ҳунармандчилиги соҳаларини ўрганиш ва ўргатиш меҳнат юмушларини кетма-кет бажарадиган “ишчи-роботлар”, “ишчи-механизмлар” тайёрлашни қисман бўлса-да инкор этади ва ижодий фикрлайдиган, мустақил фаолият кўрсата оладиган, юқори даражада инсонийлик фазилатларига эга бўлган, муомалали, одоб-ахлоқли инсонларни тарбиялашда миллий ҳунармандчиликнинг имкониятлари катта эканлигини

кўрсатади [12].

Республикамизда халқ бадий хунармандчилиги ва амалий санъатини ривожлантириш борасида яратилаётган имкониятлар натижасида хунармандчилик фаолияти кундан кунга ривожланиб, уларнинг маҳсулотлари экспортга чиқарилмоқда.

Хунармандчилик фаолияти – юридик шахс бўлмаган жисмоний шахсларнинг хунармандчилик буюмлари ёки товарлари (ишлари, хизматлари)ни ишлаб чиқариш бўйича фаолиятидир. Ўзбекистон Республикасининг «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонунига мувофиқ хунармандчилик фаолиятини амалга ошираётган якка тартибдаги тадбиркорлар товарлар тайёрлаш (ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш) учун кўпи билан беш нафар шогирдни уларга тегишлича ҳақ тўлаган ҳолда жалб этишга ҳақли [7,9].

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, мазкур имтиёз Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Халқ бадий хунармандчиликлари ва амалий санъатини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги фармони билан тасдиқланган хунармандчиликнинг қуйидаги асосий 25 та фаолият тури рўйхати асосида қўлланилади.

1. Ганч ўймакорлиги.
2. Ёғоч ўймакорлиги.
3. Суяк ўймакорлиги.
4. Тош ўймакорлиги.
5. Ёғочдан халқ хунармандчилиги буюмлари яшаш.
6. Металл ва тунукадан буюмлар яшаш.
7. Қилич, ханжар ва пичоқ яшаш.
8. Зарб, ўйма тасвир (чеканка) усулда ясалган буюмлар.
9. Чинни (фарфор), сопол ва ганчдан буюмлар яшаш.
10. Қимматбаҳо металллардан заргарлик буюмлари яшаш.
11. Кўлда гилам тўқиш.
12. Кўлда газлама ва тўқима буюмлар тўқиш.
13. Шиша буюмлар тайёрлаш.
14. Зардўзлик буюмлари тикиш.
15. Каштачилик, каштадўзлик.
16. Матога гул босиш ва чокли буюмлар тикиш.
17. Миллий халат (чопон) ва бош кийимлар тайёрлаш.
18. Мусиқа асбоблари яшаш.
19. Миниатюралари, расмли (тасвирли), орнаментли (нақшли) ва сирли безаклар бериш.
20. Ҳажмли ва фигуралари (шаклдор) қолипли (андозали) куйма буюмлар яшаш.
21. Кичик ҳайкалчалар яшаш.
22. Ўйинчоқлар яшаш.
23. Новдалардан буюмлар тўқиш.
24. Теридан буюмлар ва оёқ кийимлари тикиш.
25. Совға (сувенир) эсдалик буюмлари тайёрлаш [10].

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг «Оилавий тадбиркорлик тўғрисида»ги Қонуни қабул қилиниб, унда оилавий корхона ўзи ишлаб чиқарган халқ бадий хунармандчилиги ва амалий санъати буюмларини реализация қилишдан олинган тушум бўйича ягона солиқ тўловини тўлашдан озод қилиниши белгиланди.

Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар самарадорлигини таъминлаш, ёшларни бозор иқтисодиёти муносабатларида фаол иштирок этишга тайёрлаш педагогика фани олдида турган муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади. Республикамизни жаҳон ҳамжамияти мамлакатлари сафидан муносиб ўрин эгаллаши, ривожланган давлатлар билан тенглик тамойили асосида ўзаро ҳамкорликка эришишида, ёшларнинг иқтисодий билимларни

пухта эгаллашлари ҳамда ҳунармандчилик негизда тадбиркорлик фаолиятини самарали йўлга қўя олишлари муҳим аҳамият касб этади [10].

Биргина ишлаб чиқаришда бозор муносабатига асосланишнинг ўзи жамият иқтисодиётининг юқори даражада ривожланишини кафолатлай олмайди ва бу ўринда бир қатор омилларнинг мавжудлиги талаб қилинади. Энг муҳим омиллардан бири – бу жамият аъзоларининг ишлаб чиқаришга бўлган муносабатларини кескин ўзгартириш, уларни боқимандалик кайфиятидан халос қилиш ва иқтисодий билимларни кенг тарғиб этиш орқали уларда иқтисодий маданиятни шакллантириш ҳисобланади. Ёшларнинг иқтисодий онг ва фаолият кўникмаларига эга бўлишларида оила ва таълим муассасаларида ана шу йўналишда ташкил этилувчи фаолият ўзига хос ўрин тутади.

Тадбиркорлик – кишиларнинг фойда олиш мақсадида, жамиятнинг маънавий-ахлоқий меъёрлари, амалдаги қонунлари доирасида маҳсулотлар ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва мустақил ташаббускорлик фаолияти саналади. Ушбу тушунча мустақиллик йилларида истеъмолда кенг қўлланилиб, кишилар онгида мустаҳкам ўрин эгаллади. Мазкур ҳолатни баҳолар экан, Ўзбекистон Республикаси Президенти қуйидагиларга эътиборни қаратади: “Тобора кўпроқ кишиларимиз фойдали тадбиркорлик соҳасида ташаббус, омилкорлик, маҳорат кўрсатмоқдалар. Тобора кўпроқ ёшлар мусобақа ва рақобатга асосланган эркин меҳнатда муваффақиятга эришиш учун зарур бўлган иқтисодий билимларни ва ишлаб чиқариш маҳоратини эгаллаб олишга интиломоқдалар.”

“Тадбиркорлик” тушунчасини ёшлар онгига сингдириш, уларда тадбиркорликка оид тушунчаларни шакллантириш ҳамда улар томонидан тадбиркорлик фаолиятининг самарали ташкил этилишига эришиш кўп босқичли ва мураккаб жараён. Бинобарин, тадбиркор сотиб фойда олиши мумкин бўлган, бозор талаб қилган маҳсулотни ишлаб чиқара олиши, хизмат турини танлай билиши, ўз маҳсулоти ёки хизматини таклиф этиши, шунингдек, уларнинг харидорлигини ошира олиши зарур. Мазкур жараённинг муваффақиятли ташкил этилиши эса тадбиркорнинг фаолият кўрсатиш соҳасини танлаш, шахсий ташаббус кўрсатиш, ишнинг натижалари учун жавобгарликни ҳис этиш, ўзи ишлаб чиқараётган маҳсулот ёки кўрсатаётган хизматга, талабнинг ўзгаришига тез мослашиш каби сифатларга эга бўлишликни тақозо этади. Ёшларнинг бу каби сифатларга эга бўлишлари уларнинг ижодкорликка ва тадбиркорлик фаолиятини ташкил этишга руҳан тайёр эканликларини кўрсатади [25].

Гарчи “тадбиркор” атамаси бозор муносабатларининг муҳим таянч тушунчаси сифатида қўлланилаётган бўлса-да, айтиш мумкинки, унинг этимологик ривожланиши кишилик фаолиятининг муҳим кўриниши бўлган ҳунармандчиликнинг шаклланиши билан боғлиқ. Ҳунармандчилик Шарқ халқлари турмуш тарзида ўзига хос ўрин тутади ҳамда оила аъзоларининг барчасини муайян ишлаб чиқариш фаолиятига жалб эта олиш хусусиятига кўра муҳим таълим-тарбиявий аҳамиятга эга. Шу билан бирга ҳунармандчилик оила даромадини шакллантириш ва жамғарма орттириш имкониятини берувчи фаолият тури эканлигига кўра тадбиркорлик билан ўзаро уйғунлик ҳосил қилади [36].

“Устоз-шогирд” анъанаси ўсмирлар билан бевосита ишлаш, уларнинг индивидуал хусусиятларини инобатга олган ҳолда ёндашиш, мавжуд иқтидорларининг янада ривожлантирилиши ва ижодкорлиги учун қулай шарт-шароитни яратиши билан янада аҳамиятли. Бу каби ҳолатлар ўсмирларда нафақат ижодкорлик кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади, балки меҳнат ва ишлаб чиқариш фаолиятига масъулият билан ёндашиш, ўзгалар меҳнатини қадрлаш, ҳалол меҳнат қилиш, меҳнат самарадорлигидан ғурурланиш каби маънавий-ахлоқий сифатларни тарбиялайди.

Умумий ўрта таълим мактабларида миллий ҳунармандчилик тарихини ўрганишда ўқувчиларнинг креативлик қобилиятларини ривожлантириш жараёнида қуйидаги камчиликларнинг мавжудлиги кузатилди:

- ўқувчиларнинг миллий ҳунармандчилик бўйича яратувчан ижодкорлик қобилиятини тарбиялаш ва ривожлантиришга устувор ўрин ажратилмаслиги;
- ўқувчиларнинг миллий ҳунармандчилик бўйича яратувчан ижодкорлик қобилиятини тарбиялаш ва ривожлантиришнинг методологик асослари махсус ўрганилмаслиги;
- ўқувчиларнинг миллий ҳунармандчилик бўйича яратувчан ижодкорлик қобилиятларини тарбиялаш ва ривожлантиришда изчил ва комплекс ёндошувга амал қилинмаслиги;
- ўқувчиларнинг миллий ҳунармандчилик бўйича яратувчан ижодкорлик қобилиятини тарбиялаш ва ривожлантириш истиқболининг таҳлил қилинмаслиги;
- ўқувчиларнинг миллий ва умуминсоний, маданий-тарихий, интеллектуал, миллий ҳунармандчилик бўйича яратувчан ижодкорлигини ривожлантириш жараёни мазмунини янгилашга эътибор қаратилмаганлиги;
- ўқитувчилар томонидан ўқувчиларнинг миллий ҳунармандчилик бўйича креативлик қобилиятларини ривожлантиришнинг педагогик технологияларини амалиётга татбиқ этишга аҳамият қаратилмаслиги кабилар [32].

Юқорида айтилган камчиликларни ўқувчиларни миллий ҳунармандчилик бўйича ижодкорлик қобилиятини ривожлантиришга тайёрлаш амалиётида нафақат илмий-асосланган назарий-педагогик, балки бу жараённинг назарий-амалий (унинг хусусиятлари, томонлари, мақсадга интилувчанлиги, касбий-шахсий мезонлари, натижаларини таҳлил қилиш) асослари етарлича ёритилмаганлиги билан изоҳлаш мумкин. Натижада, ўқувчиларни яратувчан ижодкорлик қобилиятларини ривожлантиришга тайёрлаш жараёни мазмунини модификациялаштиришга ўқитувчилар тузилишли-мазмунли тизимга эга бўлмай, иккиланиб ишончсиз муносабатда бўлади. Ўқувчиларнинг ижодкорлик қобилиятларини ривожлантиришнинг тузилмавий-мазмуний тизимида хиссий - психологик, мотивацияли, идрок этиш, шакллантирувчи ҳамда ривожлантирувчи, интеллектуал-ижодий, фаолиятли, ижтимоий-тарбиявий, ўзига баҳо бериш ҳамда ўзини такомиллаштириш каби муҳим компонентлари мавжуд бўлиши керак.

Юқорида кўриб чиқилган фикрларга асосланиб, айтиш жоизки, тажриба-синов ишларини ўтказишда ДТС талабларига мос келадиган мавзуларни таҳлил қилганимизда деярли барча бўлимларида ҳунармандчиликнинг элементларини кўришимиз мумкин.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар:

Маҳмудов Ю.Ғ., Қодиров Э.Х. Ўқувчиларда ҳунармандчилик касбларига фанлараро қизиқишни шакллантириш. Услубий қўлланма. – Тошкент: Дизайн Пресс, 2011. – 32 б.

Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения. – М.: Педагогика, 1988. – 192 с.

Мукумова Ф.Х. Milliy do'ppilar tarixini o'rganishda Surxondaryo do'ppilarining tutgan o'rni // “Бойсун-бахори” очик фольклор фестивалини “жаҳон цивилизациясида бойсуннинг моддий ва маънавий маданияти” // мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференцияси илмий мақолалар тўплами, –Термиз.: 2019. –Б.261-262

Мукумова Ф.Х. The role of heredity in develepoment of creativity // In Proceedings of EuroScience-2021 // International Conferense on Social and Humanitarial research, organized by Evro-Aziya Conference on April 25th and 26th,2021.

Мукумова Ф.Х. Thinking motives that encourage students to be creative.In Proceedings of TECHMIND-2021,3rd Global Congress on Contemporary Sciences & Advancements, organized by E-Cjnference Globe on April 6th -7th, 2021.

Муравьев Е.М. Общие вопросы методики преподавания технологии // Е.М. Муравьев. – Брянск: НМИЦ «Технология», 2000. - 296 с.